

УДК 338.43:636:338.439.5:637

Т.В. Божидарнік, к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

У статті розглядається стан молочного скотарства на даному етапі розвитку продуктивних сил. Обґрунтовується необхідність розвитку галузі виробництва кормів, плеємної справи, ветеринарного забезпечення як передумов інноваційного оновлення індустрії молочного скотарства. Визначено пріоритетні напрями державної підтримки формування високопродуктивного молочного стада.

Ключові слова: молочне скотарство, ветеринарне забезпечення, кормова база, молочні ферми, кооператив.

T. Bozhydarnik

DIRECTIONS AND PROSPECTS FOR THE MODERNIZATION OF DAIRY

The article considers the dairy at this stage of development of productive forces. Substantiates the need to develop the production of feed, breeding, animal welfare as a prerequisite innovation of dairy industry. The priorities in the state support the formation of highly productive dairy herd.

Key words: dairy cattle, animal welfare, forage, dairy farm, cooperative.

T. Божидарник

НАПРАВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ МОЛОЧНОГО СКОТОВОДСТВА

В статье рассматривается состояние молочного скотоводства на данном этапе развития производительных сил. Обосновывается необходимость развития отрасли производства кормов, племенного дела, ветеринарного обеспечения как предпосылок инновационного обновления индустрии молочного скотоводства. Определены приоритетные направления государственной поддержки формирования высокопродуктивного молочного стада.

Ключевые слова: молочное скотоводство, ветеринарное обеспечение, кормовая база, молочные фермы, кооператив.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Повноцінний розвиток молокопродуктового підкомплексу неможливий без розширеного відтворення молочного скотарства. У 90-х роках унаслідок кризових явищ потенціал молочного скотарства значно знизився, що звузило можливості виробництва високоякісної молочної продукції. На жаль і нині держава не виробила необхідного комплексу інструментів для стимулювання розширення поголів'я молочних корів. Враховуючи, що в регіонах аграрної орієнтації є сприятливі умови для нарощування потенціалу молочного скотарства, держава має стимулювати створення крупнотоварних молочних ферм і комплексів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми модернізації індустрії молочного скотарства тривалий період піднімаються у працях вітчизняних вчених [1-7]. Має місце відмінність в думках щодо того, який фактор вирішальною мірою вплинув на згортання обсягів виробництва в галузі, наскільки незворотніми є тенденції структурних зрушень щодо збільшення обсягів виробництва молока в особистих селянських господарствах, в якій мірі необхідно запозичувати за кордоном інноваційні технології по покращенню породної структури поголів'я молочних порід корів.

Цілі статті. Цілями статті є обґрунтування напрямів та перспектив модернізації молочного скотарства, а також визначення форм державної підтримки розширеного відтворення молочного стада.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Коливання кон'юнктури національного ринку молока і молокопродуктів, а також обмеження експорту молочної продукції у Російську Федерацію значною мірою зумовлені низхідним трендом в динаміці молочного скотарства. Скорочення поголів'я корів в сільськогосподарських підприємствах змістило основне виробництво сирого молока у приватний сектор, а точніше особисті селянські господарства. Такі зрушення збільшили питому вагу молокосировини, яка не відповідає технічним регламентам. Кардинальне покращення ситуації пов'язується з нарощенням поголів'я корів, в першу чергу на спеціалізованих молочних

фермах, що дасть змогу заготовляти сире молоко з дотриманням основних санітарно-гігієнічних та виробничо-технічних норм і тим самим вже на першій фазі молокопродуктового ланцюга отримувати конкурентні переваги.

Але це не виключає розширеного відтворення поголів'я корів в одноосібних селянських господарствах. Таке відтворення має базуватися на збільшенні чисельності племінних порід, що підвищить продуктивність виробництва сирого молока і тим самим розширить горизонт для нарощення величини прибутків від його реалізації. Якщо у випадку відновлення потенціалу спеціалізованих молочних ферм основна роль належить державі, яка надаватиме преференції для модернізації існуючих та будівництва нових крупнотоварних молочних господарств, та крупним суб'єктам аграрного бізнесу, то нарощення поголів'я племінних порід молочних корів в особистих селянських господарствах значною мірою залежить від позиції органів місцевого самоврядування базового рівня (сільських та селищних рад). Цей момент обов'язково має бути врахований при розробці системи інституціонального та ресурсного забезпечення реалізації державної та регіональних програм розвитку молочного скотарства.

Незважаючи на те, що Кабінет Міністрів України вже надає преференції молочному скотарству (виділяється по 5 тис. грн на кожну прирощену голову ВРХ тим господарствам, які збільшують поголів'я). Виділяються також кошти на купівлю доїльного обладнання для приватних господарств, які утримують 3 і більше корови. Сьогодні держава компенсує 50% затрат на будівництво нових і реконструкцію старих ферм, а також відшкодовує проценти по банківських кредитах на будівництво молочних ферм. Радує факт того, що критичний мінімум державної допомоги молочному скотарству вже забезпечується і є всі передумови, щоб зрушити даний сектор молокопродуктового підкомплексу в напрямку розширеного відтворення.

Будівництво молочних ферм за технічними параметрами, що відповідають європейським параметрам, – це необхідна умова переведення молочного скотарства на інноваційну основу, але не достатня. Створення ферм забезпечує лише техніко-технологічну сторону розширеного відтворення поголів'я молочних корів, а не

менш важливими складовими є розбудова науково-технічної та експериментальної бази селекційно-племінної роботи, покращення ветеринарного забезпечення, підвищення рівня оснащення системи утримання, годівлі та доїння корів, нарощення обсягів і вдосконалення якісних характеристик кормозабезпечення.

Кормовиробництво. Зниження якості молока значною мірою було зумовлено погіршенням системи кормозабезпечення. Це пов'язано з тим, що особисті селянські господарства не завжди можуть забезпечити необхідний раціон годівлі корів у зв'язку з відсутністю технічної та ресурсної бази кормовиробництва. Трансформаційні процеси, які мали місце в аграрному секторі, з однієї сторони розширюють спектр форм і методів розвитку індустрії кормовиробництва, а з іншої – ускладнюють доступ до природно-ресурсної бази виробництва кормів, оскільки переважна більшість земель сільськогосподарського призначення шляхом паювання перейшла в приватні руки. Для повноцінної годівлі корів необхідно виробляти корми із достатнім енергетичним і білковим складом, а також з правильним співвідношенням макро- і мікроелементів, їх амінокислотного складу, необхідної кількості і асортименту вітамінів, ферментів і хімічних добавок. Забезпечення виробництва таких кормів стане можливим шляхом інтенсифікації кормовиробництва (відновлення природних кормових угідь, розширення обсягів польового кормовиробництва, збільшення виробництва комбікормів, забезпечення належної консервації кормів).

Пріоритетними напрямками покращення кормозабезпечення розвитку молочного скотарства є:

– максимальне використання у годівлі відходів рослинництва і переробної харчової промисловості, що зведе до мінімуму втрати сировини в діяльності даних сегментів АПК та підвищить рівень комплексності агропромислового виробництва;

– створення мережі аналітичних лабораторій з визначення якості та сертифікації кормів і продуктів тваринництва як на рівні обласних управлінь агропромислового розвитку, так і на рівні потужних корпоративних структур аграрного профілю;

– розробка та запровадження механізмів економічного стимулювання створення продуктивних пасовищ та розширення

посівів багаторічних трав, особливо на меліорованих землях (зона осушення);

– розширення посівних площ менш енергоємних багатокомпонентних культур, ранньо- і середньостиглих гібридів кукурудзи на зерносінаж, сіно, сінаж, силос;

– використання в кормовиробництві насіння кормових культур інтенсивних сортів, відновлення та організація дієвої системи насінництва кормових культур;

– дотримання кормових сівозмін з короткою ротацією, в яких багаторічні злаково-бобові трави використовуються 3-4 роки;

– створення державно-приватних партнерств по виробництву кормів у сільських поселеннях, віддалених від районних центрів та об'єктів виробничої інфраструктури;

– формування спеціалізованими крупнотоварними молокопродуктовими підприємствами зон по заготівлі, первинній переробці та консервації кормів шляхом створення дочірніх підприємств або ж нових підрозділів.

Донедавна розробка державних програм не передбачала вирішення проблем, пов'язаних з розвитком кормової бази, що ставило під сумнів успішне ведення молочного тваринництва, тоді як однією з основних причин різкого зниження обсягів виробництва молока і молокопродуктів є незадовільний стан кормової бази, яка не забезпечує молочне скотарство, як по об'ємах виробництва кормів, так і по їх якості. В зв'язку з цим необхідно:

– посилити державну підтримку реалізації стратегії і програми розвитку молочного скотарства щодо виділення необхідних фінансових ресурсів на розвиток кормовиробництва, особливо в частині матеріально-технічного забезпечення галузі; сприяти удосконаленню посівних площ сільськогосподарських культур в зонах спеціалізованого молочного скотарства, спрямувавши її на збільшення виробництва білкових кормів;

– активізувати зусилля по інтенсифікації використання природних кормових угідь на основі поліпшення їх структури та індустріалізації польового та лукового кормовиробництва;

– збільшити виробництво і поліпшити якість комбікормів і кормових сумішей за рахунок поліпшення сировинної бази і вдосконалення технології приготування;

– розробити механізм стимулювання виробництва високобілкових культур і насінництва трав.

Підвищення ефективності кормовиробництва в спеціалізованих зонах виробництва молока в перспективі є можливим тільки при переході його на інтенсивний шлях розвитку, який може бути реалізований через наступні технологічні, інженерно-технічні і організаційно-економічні заходи:

– розширення ареалу застосування технологій на основі безприв'язного утримання худоби;

– годування корів комбікормами на основі індивідуального нормування з урахуванням їх продуктивності;

– групове нормоване годування збалансованими кормосумішами однорідних по фізичних особливостях тваринних груп;

– зниження енергоємності молочного скотарства за рахунок скорочення споживання енергії та забезпечення мікроклімату в тваринницьких приміщеннях.

Ветеринарне забезпечення розвитку молочного скотарства.

Світова практика розширеного відтворення молочного скотарства свідчить, що для створення абсолютно здорового поголів'я і одержання молока класу екстра і вищого класу необхідно мати в кожному молочному комплексі та фермі ветеринарний блок. Найбільш фатальна помилка в проектуванні молочних комплексів у вітчизняній практиці – це відсутність ветеринарного блоку. Особливе місце в технологічній схемі виробництва молока повинно приділятися ветеринарному обслуговуванню тварин у молочних комплексах.

Перспективними напрямками ветеринарного забезпечення розвитку молочного скотарства є:

– запобігання ввезенню на територію країни збудників хвороб тварин із-за кордону шляхом посилення санітарного та фітосанітарного контролю;

– здійснення в повному обсязі ветеринарно-санітарних заходів, зокрема лікувально-профілактичних на сільськогосподарських підприємствах та одноосібних господарствах;

– задоволення потреб галузі у високоефективних засобах захисту тварин через компенсацію частини витрат при придбанні високоефективних імпортованих препаратів;

- здійснення контролю за станом здоров'я тварин шляхом моніторингу поголів'я в усіх категоріях господарств;
- запровадження моніторингу кормових добавок та ветеринарних препаратів, які містять генетично модифіковані організми;
- створення сприятливих умов для організації виробництва високоякісної та безпечної для життя і здоров'я населення тваринницької продукції;
- виконання Плану державного моніторингу залишків ветеринарних препаратів та забруднювачів у живих тваринах.

Вкрай важливо переглянути проекти молочних комплексів і обов'язково ввести в кожен ветеринарний блок, пологове відділення, санітарні верстати (місця для хворих тварин), а вже побудовані комплекси – допроекувати. На площі ветеринарного блоку повинен бути розташований стаціонар (до 10% від загального поголів'я корів), з механічною подачею кормів, прибиранням гною, окремою доільною установкою і гноєсховищем. У зв'язку з тим, що в стаціонарі зазвичай перебувають хворі тварини, і деякі з них з гнійними процесами (мастити, ендометрити, гнійно-некротичні ураження копитець і т.п.), це з часом призводить до значного бактеріологічного забруднення приміщення, тому бажано, щоб стаціонар складався з трьох ізольованих одне від одного відділень. Два відділення заповнюються хворими тваринами, а третє в цей час піддається санації або використовується для утримання хворих тварин з асептичними процесами.

Технічне та технологічне забезпечення розвитку молочного скотарства. Розвиток молочного скотарства вимагає будівництва мобільних молочних ферм із апробованими закордонною практикою сучасними методами годівлі, утримання та доїння корів, що знизить трудомісткість та енергомісткість виробництва сирого молока, зведе до мінімуму його втрати та підвищить якість. Для забезпечення процесів технічного та технологічного оновлення матеріально-технічної бази молочного скотарства варто забезпечити реалізацію таких заходів:

- налагодження випуску техніки для впровадження сучасних технологій виробництва тваринницької продукції та кормів на

вітчизняних підприємствах сільськогосподарського машинобудування;

– розширення переліку техніки і обладнання, яке постачається сільськогосподарським виробникам на умовах фінансового лізингу як для сільськогосподарських підприємств, так і особистих селянських господарств;

– диференційованої компенсації вартості сільськогосподарської техніки та технологічного обладнання для молочного скотарства в залежності від її складності та пріоритетності, в першу чергу для підприємств, що займаються селекційно-племінною роботою;

– державної підтримки кредитування для придбання тваринницької техніки та обладнання суб'єктами аграрного бізнесу, які працюють на основі державно-приватного партнерства;

– стимулювання заходів щодо збереження, відновлення, технічного переозброєння, реконструкції, модернізації та раціонального використання виробничих потужностей.

Селекційно-племінна робота. Визначити пріоритетами у селекційному поліпшенні молочної худоби подальше підвищення молочної продуктивності, вмісту білка в молоці, плодючості тварин та стійкості до маститів. В окремих господарствах за спеціальною програмою здійснювати збереження генфонду швіцької, англєрської, айрширської, червоно-стєпової, червоної польської, білоголової української та інших локальних і зникаючих порід.

Відновити у повному обсязі функціонування вітчизняної системи одержання, вирощування і випробування бугаїв-плідників за якістю потомства відповідно до рекомендацій ICAR (Міжнародний комітет по обліку у тваринництві) та міжнародної системи Interbull (система оцінки молочних порід). Розробити і впровадити систему економічного стимулювання племпідприємств для закупівлі та постановки ремонтних бугайців на випробування за потомством.

Заборонити використання неплемінних бугаїв для парування маточного поголів'я, що утримується в особистих селянських господарствах, на основі законодавчого регулювання. Істотно розширити підконтрольне поголів'я корів з доведенням до 2015 року його частки до 20–30 %. Забезпечити організацію та

повноцінне функціонування контролер-асистентської та експерт-бонітерської служб задля впровадження індивідуального обліку на підконтрольному поголів'ї за вимогами ICAR на дою, масової частки жиру і білка та вмісту соматичних клітин в молоці, оцінки корів за типом будови тіла. Забезпечити організацію вітчизняного виробництва обладнанням для селекційної роботи, приладами з контролю якості молока. Створити єдину загальнодержавну інформаційну базу даних з оцінки молочної продуктивності та екстер'єру підконтрольного поголів'я корів з наданням відповідної інформації до міжнародної організації ICAR.

Забезпечити надання та інтеграцію інформації з оцінки бугаїв до системи Interbull. Розробити та впровадити систему державного стимулювання створення та повноцінного функціонування породних асоціацій власників молочної худоби та реалізації розроблених програм великомасштабної селекції за основними породами.

Впровадити облік та провести повну інвентаризацію породного складу (породний переоблік). Створити систему сучасного менеджменту стада відповідно до вимог ЄС як в мережі сільськогосподарських підприємств, так і особистих селянських господарств. Породну політику спрямувати, в першу чергу, на розширене відтворення нових вітчизняних молочних порід за чистопорідного розведення, а також на подальше використання генофонду кращих молочних порід світу, перш за все голштинської, симентальської, швіцької (американської селекції) та інших спеціалізованих порід.

Держава має допомогти провести найшвидшу реструктуризацію простроченої заборгованості сільськогосподарських підприємств з тим, щоб понизити закредитованість господарств, підвищити їх платоспроможність, що дозволило б їм вести нормальний відтворювальний процес і привертати кредитні ресурси в необхідному їм обсязі. В спеціалізованих зонах виробництва молока державі також треба займати більш активну позицію по розвитку лізингу високопродуктивних порід худоби, холодильного і доїльного устаткування. У зв'язку з тим, що оновлення основних засобів на підприємствах залишається гострою проблемою, державі для виробників і переробників молока

слід передбачити виділення спеціальної кредитної лінії для довгострокового кредитування.

Обов'язки по виділенню і обслуговуванню кредитної лінії необхідно покласти на спеціалізований банк, а кошти на її формування необхідно виділяти за рахунок коштів, що поступають на поповнення статутного капіталу цього банку з державного бюджету. На програму по довгостроковому кредитуванню в рамках виділеної кредитної лінії доцільно розповсюдити механізм компенсації у розмірі двох третин частини процентної ставки за кредитами, що залучаються для будівництва нових молочних ферм.

Засоби місцевих бюджетів також належить направляти на компенсацію частини процентної ставки за кредитами в цілях розширення переліку сільськогосподарських підприємств, що залучають позикові ресурси, необхідні їм для ведення селекційно-племінної справи.

Для забезпечення кредитними ресурсами економічно слабких виробників молока і молочної продукції в рамках програми субсидування частини процентних ставок за кредитами за рахунок засобів державного бюджету можливим є створення державної програми гарантій по кредитних вкладеннях, причому частину ризиків (не менше 50%) повинна брати на себе кредитна організація.

Паралельно з державною системою кредитування підприємств молочної галузі повинні використовуватися вільні фінансові ресурси, закумульовані в холдингах, лізингових компаніях, які можуть виступати у вигляді прямих довгострокових вкладень або довгострокових кредитів. Але у такому разі держава зобов'язана ввести пільги по оподаткуванню.

Немаловажним фактором стимулювання сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств до розширеного відтворення поголів'я корів є збалансована інтервенційна політика. Підставою для застосування цього заходу є необхідність згладжування коливань цін, пов'язаних з сезонною зміною кон'юнктури ринку, і стабілізацією доходів товаровиробників.

Висновки. Впровадження продуктивних інновацій, які мають місце в розвинених країнах, у сектор молочного скотарства за нинішнього рівня державної підтримки виробників сирого молока,

а також концентрації фінансових ресурсів на більшості підприємств цієї галузі, є надто проблематичним. Позитивне вирішення цього завдання пов'язане зі створенням потужних інтегрованих об'єднань, які включатимуть всі ланки молокопродуктової вертикалі та консолідуватимуть зусилля усіх сторін, зацікавлених у виробництві високоякісної та доступної за ціновими параметрами молочної продукції. На сільських територіях необхідно стимулювати створення молочарських кооперативів, що ліквідує синдром стихійної та непорядкованої заготівлі молока і забезпечить підвищення інноваційно-технологічних можливостей його зберігання та транспортування. Без впровадження апробованих світовою практикою продуктивних та процесових інновацій в сектор молочного скотарства унеможливиться нарощення його конкурентних переваг не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому ринку.

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції / За ред. д-ра екон. наук О.М.Бородіної. – Ужгород: Іва, 2006. – 496 с.

2. Веселова А.О. Развитие маркетинга в молочнопродуктовом подкомплексе (на материалах Пермского края): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А.Е. Аношина. – М., 2010. – 20 с.

3. Дейнеко Л.В. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку: Монографія / Л.В. Дейнеко, А.О. Коваленко, П.І. Коренюк та ін. – К.: Наук. думка, 2007. – 276 с.

4. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми / Бородіна О.М., Кирилюк С.В., Попова О.Л. та ін.; за ред. О.М. Бородіної. – К.: Ін-т екон. та прогнозів. НАНУ, 2008. – 264 с.

5. Захарченко Ю.М. Функціонування ринку молока в сучасних умовах господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / Ю.М. Захарченко. – Х., 2003. – 20 с.

6. Золотих І.Б. Формування та ефективне використання виробничого потенціалу молочної промисловості регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / І.Б. Золотих. – Миколаїв, 2007. – 20 с.

7. Макаринська О.В. Формування та розвиток ринку молока і молокопродукції на регіональному рівні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О.В. Макаринська. – К., 2003. – 20 с.